

Ғылыми жетекші: Ахметжанова Н.А., э.ғ.м., аға оқытушы
«Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті» КеАҚ,
Орал қ.

ШЕТЕЛДІК ИНВЕСТИЦИЯНЫҢ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ РӨЛІ

АННОТАЦИЯ

Тұрақтандыру және одан кейінгі экономикалық өсу мүмкіндігін айқындайтын негізгі фактор жоғары инвестициялық белсенділік болып табылады. Бұл мақала экономика саласындағы ауқымды тақырыптардың бірі- шетелдік инвестицияны зерттеуге арналған. Соның ішінде, оның Қазақстанның экономикасындағы рөлі қарастырылған. Қазақстан шетелдік капиталды тарту үшін белгілі бір артықшылықтарға ие-халықтың білім деңгейі, бай табиғи ресурстар, орасан зор аумақ, білікті еңбек кадрлары, сондай - ақ соңғы жылдары қол жеткізілген макроэкономикалық тұрақтандыру. Қазіргі кезде Қазақстанның бірқатар салаларына басқа шетелдік елдердің инвестициясы жоғарғы деңгейде салынуда. Мақалада елімізге ең жоғары деңгейде инвестиция салатын елдер тізімі кесте түрінде көрсетілген. Осы инвестициялық жобалар арқылы еліміздегі бірнеше проблемаларын шешуге мүмкіндік алуға болады. Мысалы, еліміздегі жұмыссыздық немесе елдегі бірқатар салалардың даму деңгейі айтуға болады. Сонымен қатар, мақалада шетелдік инвесторларды қалай тартуға және қызықтыруға болатындығы жайлы бірнеше тәсілдер талқыланды. Таңдалған тақырыптың өзектілігі-инвестициялар Қазақстан экономикасын қалпына келтіру мен дамытуда аса маңызды рөл атқарады. Инвестициялардың көмегімен өндірістің өсуін, жаңа технологияларды әзірлеуді, мемлекеттің артта қалған өңірлерінің дамуын арттыруды және т. б. ынталандыруға мүмкіндік береді.

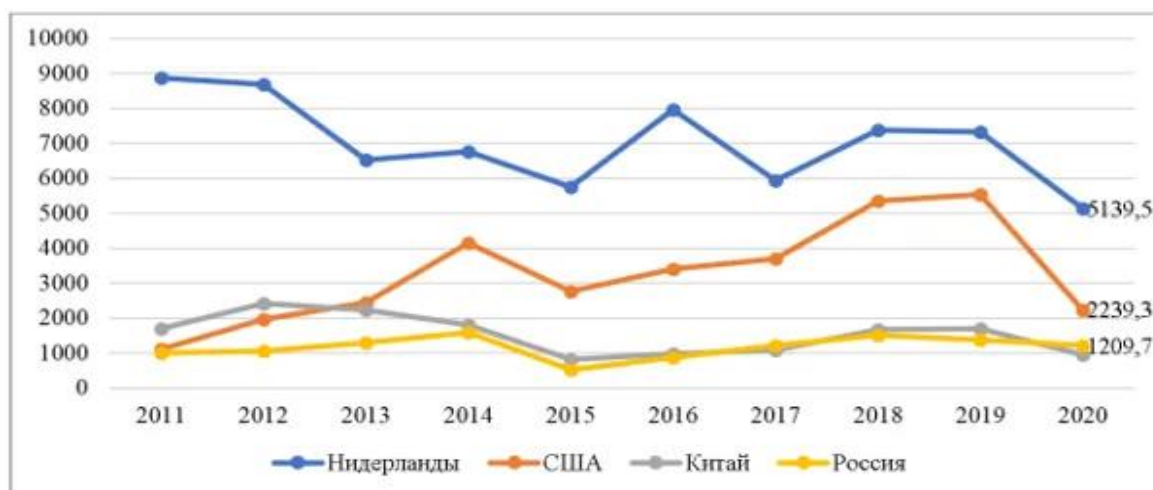
Кілт сөздер: инвестиция, жаңа технология, инвестициялық жоба, жұмыссыздық, экономика.

Кіріспе. Қазақстан экономикасына шетелдік инвестицияларды тарту өте маңызды және объективті қажетті процесс болып табылады. Тәуелсіздік жылдары Қазақстанда инвестициялық салада үлкен жұмыс атқарылды. Егемендіктің алғашқы онжылдықтарында республика шетелдік инвесторлардың жаңа перспективалы жобаларға инвестиция салу туралы ұсыныстарын белсенді қабылдаған болатын. Бүгінгі таңда Қазақстан-инвестицияларды тиімді салу үшін жаңа мүмкіндіктер мен орасан зор әлеуетті ел. Біздің республика стратегиялық маңызды орынға ие, бизнесті жүргізу, инвесторлардың құқықтарын қорғау және инвестициялық ынталандырулар үшін қолайлы ортаға ие. Бүгінгі таңда біздің еліміз Қазақстан мемлекетінде жұмыс істегісі келетіндердің лайықты кезегінен инвесторларды сенімді түрде таңдай алады. Қазақстан тәуелсіздігі кезеңінде 120-дан астам елден \$330 млрд шетелдік инвестиция тартылған болатын. Инвестициялардың негізгі бөлігі — 50% - дан астамы Еуропалық Одақ елдеріне, Америка Құрама Штаттарына-тікелей шетелдік инвестициялардың 15% - ы, шамамен 5% - ы Ұлыбритания мен ҚХР инвестицияларынан келеді. UNCTAD мәліметтері бойынша, 2018 жылы Орталық Азия елдеріне инвестициялардың 60% - ға жуығы Қазақстанның үлесіне тиесілі.

Бұл мақаланың жазылуының негізгі мақсаты, шетелдік инвестицияның еліміздің экономикасындағы рөлі, шетелдік инвесторларды қызықтыру амалдары мен инвестиция арқылы қандай проблемаларды шешуге мүмкіндік алатындығымызды анықтау.

Жыл сайын Қазақстан экономикасы бәсекеге қабілетті және инвесторлар үшін тартымды бола түсуде. Себебі, Қазақстан Еуропа мен Азияның қиылысында, екі ірі әлемдік нарық арасында орналасқан. Бұл экспорттық әлеует және ірі азиялық және еуропалық нарықтарға қол жетімділік сияқты айқын артықшылықтар беретінін көруге

болады. Орналасқан жерінің арқасында Қазақстан Еуразия құрлығының қақ ортасында заманауи транзиттік торапқа айналды.

Сурет 1 - Елдер бойынша Қазақстанға тікелей шетелдік инвестициялардың ағыны

Жоғарыда көрсетілген суретте елдер бойынша Қазақстанға тікелей шетелдік инвестициялардың ағыны көруге болады. Ең көп инвестициялық ағыны Нидерланд елінде екендігін байқауға болады. Нидерланд-Қазақстандағы ең ірі инвестор. Соңғы 15 жылында Нидерланд біздің елге 2011 жылдан 2020 жылға дейінгі тікелей инвестициялары 70,8 миллиард доллардан асты. Бұл Қазақстан үшін ең үлкен инвестициялардың бірі болып табылады.

Сурет 2 - Инвестициялық жоба бойынша көш бастап тұрған салалар

Жоғарыда көрсетілген мәліметте Қазақстанда инвестициялық жобалардың көлемі бойынша бүгінгі таңда көш бастап тұрған салалар тізімін байқауға болады. Нәтижесінде Қазақстандағы инвестициялық жобалардың көлемі бойынша бүгінде машина жасау, металлургия, АӨК, ЖЭК, мұнай-газ химиясы, химия өнеркәсібі, көлік және логистика, сондай-ақ құрылыс материалдары көш бастап тұр. Сонымен қатар, ең тартымды салалардың үштігіне өңдеу өнеркәсібі, көтерме және бөлшек сауда да кірді. Бұл үш сала Қазақстанның экономикалық дамуына айтарлықтай әсер етеді.

Ел экономикасына инвестициялар тарту жөніндегі жұмыстың тиімділігін арттыру мақсатында ақпараттық-мониторингтік CRM-жүйесі енгізілуде. Бүгінгі таңда KAZAKH INVEST ақпараттық-мониторингтік жүйесінде \$54,3 млрд сомасына 228 инвестициялық жоба бар, оның ішінде шетелдік инвесторлардың қатысуымен шамамен \$46 млрд сомасына 168 жоба іске асырылуда. KAZAKH INVEST — ұлттық компания инвестициялық жобаларды идеядан іске асыруға дейін сүйемелдеу бойынша қызметтерді қамтамасыз етеді, Қазақстан Республикасының арнайы экономикалық аймақтары

бойынша бірыңғай үйлестіру орталығы ретінде әрекет етеді. Барлығы 40-қа жуық жаңа шетелдік инвесторлар тартылды. Олардың ішінде мыналарды атап өтуге болады:

- SUEZ (Франция) - кәріз-тазарту құрылыстарын салу және реконструкциялау;
- Fortescue (Австралия) - геологиялық барлау жұмыстарын жүргізу және түсті металл кен орындарын игеру;
- Demir Export (Түркия) - "Сырымбет" қалайы кендерін өндіру және өңдеу бойынша тау-кен металлургиялық кешенінің құрылысы (инвестор кен орнына кешенді сараптама жүргізеді);
- Suhail Bahwan Group (Оман) - базалық май шығаратын зауыт салу;
- RHI Magnesita (Австрия) – отқа төзімді материалдар шығаратын зауыт салу;
- Bitfury (Нидерланд) – блокчейн құзыреттілік орталығының құрылысы;
- "Бобровский кварцит" (Ресей) – кремний карбиді өндірісі;
- "Эко-Мәдениет" (Ресей) – өнеркәсіптік жылыжайлар салу.

KAZAKH INVEST-те АӨК-тің жалпы сомасы \$3,1 млрд болатын 27 жобасын іске асырылуда. Машина жасау және жиынтықтаушы өндіріс саласы \$2,6 млрд - қа 26 жобаны, мұнай-газ химиясында-\$21,8 млрд-қа 26 жобаны, ЖЭК-\$1,3 млрд-қа 22 жобаны есептейді, барлығы шетелдік инвесторлардың қатысуымен іске асырылуда.

KAZAKH INVEST-тің 2018-2027 жылдарға арналған даму стратегиясын іске асыру шеңберінде елге инвестициялар тарту бойынша жұмыс жүйеленді. Компания әлеуетті инвесторларға ұсыну үшін жаңа "тауашалық" жобаларды іздеуді және іріктеуді жүзеге асырды. Осы жұмыстың нәтижесінде жергілікті бизнестен 200-ге жуық инвестициялық жоба жиналды. KAZAKH INVEST Deloitte-мен бірлесіп металлургия, газ химиясы, тамақ өнеркәсібі, туризм және т.б. салаларда 60 "тауашалық" жоба бойынша бизнес-жоспарлар, тизерлер және қаржылық модельдер дайындады. Мысалы, "Kereku-Agro" (Павлодар облысында крахмал өндіру кешені.), "Green Land Alatau" (Алматы облысындағы жылыжай кешенін кеңейту.), "ҚазЭкспортАстық" (СҚО-да соя дақылдарын қайта өңдеу)," конденсат МК "(БҚО-да табиғи газдан базалық майлардың компоненттерін өндіру), "ҚазАзот" (Маңғыстау облысында минералды тыңайтқыштар өндіру), "Қазақмыс" (Жамбыл облысындағы "Жайсан" мыс кен орнын өнеркәсіптік игеру), "Ақтау құю зауыты" (Маңғыстау облысында сорттық прокат өндірісі), "South Oil" және "BI Construction" (Шымкент қаласы мен Түркістан облысында емхана мен көпсалалы аурухана салу) және басқалар.

Кесте 1 - 2022 жылы Қазақстанға ең көп инвестиция салған елдер

Нидерланд	\$5.5млрд
АҚШ	\$5млрд
Швейцария	\$2.6млрд
Бельгия	\$1.3млрд
Ресей	\$1.3млрд
Оңтүстік Корея	\$1.1млрд
Қытай	\$996.7млн
Франция	\$538.1млн

Қазақстанға инвестор-елдердің қатарына: Нидерланды, АҚШ, Швейцария, Бельгия, Ресей,Франция,Қытай,Оңтүстік Корея кірді.Соның ішінде Бельгия мен Оңтүстік Корея елдермен екіжақты қарым-қатынас тарихында рекордтық көрсеткішке жетті.ҚР Сыртқы істер министрінің орынбасары Алмас Айдаровтың айтуынша, ТШИ ағынының өсуінің оң динамикасы шетелдік инвесторлардың біздің елімізге деген сенімі мен жүргізіліп жатқан реформалардың дәлелі болып табылады.

2022 жылы Қазақстан экономикасына шетелдік инвестициялар ағыны 22 млрд долларды құрады, бұл 2021 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 18% - ға артық. Атап айтқанда, машина жасау, жаңартылатын энергетика, металлургия және ауыл шаруашылығына шетелдік қатысумен 46 жоба енгізілді. Өткен жылдан бастап ел билігі бірден бірнеше бағытта жұмыс істей отырып, шетелдік инвестицияларды ұлғайтпақшы. Еуропалық Одақ пен Азия елдерінен (ең алдымен Қытайдан) тікелей инвесторлармен қарым-қатынасты дамытумен қатар, қазақстандық билік 2022 жылы геосаяси жағдайдың шиеленісуіне байланысты Ресей нарығынан кеткен 250-ден астам шетелдік компанияларды орналастыру бойынша жұмыс жасады. Бұл негізінен шикізаттық емес секторларда жұмыс істейтін батыс компаниялары болды. Нәтижесінде, жыл қорытындысы бойынша елге 21 шетелдік компания көшіп келді, ал 40 компания бұл мүмкіндікті белсенді түрде ойластыруда. Қазақстанға шығарылғандардың қатарына, атап айтқанда, Honeywell басқару жүйелерінің американдық өндірушісі және Weir Minerals британдық компаниясы кірді. Жақын арада Нидерландтық Koppert компаниясы Қазақстанда тыңайтқыштар өндірісін, ал неміс Knauf-гипсокартон шығаратын зауытты ашады деп жоспарлануда. Осылайша, Қазақстанның 2023 жылға арналған шетелдік инвестицияларды тарту жөніндегі жоспарлары өте шынайы көрінеді. Әлемде қалыптасқан жағдайды пайдалана отырып, ел экономикасы оған өзі үшін көптеген артықшылықтар бере алады. Қазақстан 2023 жылы \$24 млрд-тан астам шетелдік инвестиция тартқысы келеді.

Инвесторлар әрқашан мүмкіндіктерді салыстырады: дамыған елге немесе дамушы елге бару керек пе? Оларды Қазақстанға инвестиция салу туралы шешім қабылдауға не итермелеуі мүмкін? Және оларды қалай қызықтыруға болады?

– Салалық реттеу. Бұл шетелдік инвесторға барлық үздік әлемдік тәжірибелер өз саласында жүзеге асырылатынына сенімді болуға және түсінуге мүмкіндік береді;

– Инвесторларды перспективалармен қызықтырып, Қазақстандағы жұмыс жағдайлары туралы базалық түсінік беру қажет.

– Басқа елдердің тәжірибесін пайдалану. Мысалы, туризм саласындағы басқа мемлекеттердің тәжірибесін негізге алатын болсақ, Түркия туризм саласына қосымша инвестициялар тарту үшін тіпті инвесторлар үшін заңнамалық ынталандыру шараларын әзірледі

– Маркетингтік стратегияны күшейту. Маркетинг пен PR болмаса, көптеген әлеуетті инвесторлар ҚР инвестициялары үшін қолайлы жағдайлар туралы хабардар болмайды. Сауатты маркетингтік желіні құра отырып, инвесторлардың өздері Инвестициялар ұсына отырып, Қазақстанға келетініне қол жеткізуге болады.

Жоғарыда шетелдік инвесторларды қалай тартуға және қалай қызықтыруға болатындығының 4 негізгі жолы көрсетілген. Аталған жолдарды жүзеге асыру арқылы шетелдік инвестиция деңгейін жоғарылатуға мүмкіндік алуға болады деп есептеймін.

Қорытынды. Қазіргі кезде инвестиция Қазақстан экономикасында үлкен рөл атқарады. Себебі, жоғарыда көрсетілген мәліметтерді қарастырсақ еліміздегі көптеген салаларына инвестиция өте қарқынды түрде жүргізілуде. Яғни, инвестиция деңгейі жоғары болғанда жобалар көлемі ұлғаяды. Соның нәтижесінде, жаңадан жұмыс орындары пайда болады. Яғни, бұл еліміздегі жұмыссыздық деңгейін төмендетуге мүмкіндік береді. Мысалы, 2019 жылдың қорытындысы бойынша, өткізілген 10 іс-шара шеңберінде жалпы сомасы \$2 млрд болатын 30-дан астам инвестициялық жобаны іске асыру мүмкіндігіне ие болды. Нәтижесінде, жобаларда 40 мыңға жуық жұмыс орны құрылады деп қарастырған болатын. Яғни бұл елдегі жұмыссыздар үшін жақсы және жұмыссыздық деңгейін төмендетуге мүмкіндік береді. Бұл елдің экономикасына тек оң әсер етеді. Сонымен қатар, әрине инвесторларды жіберіп алу қаупі де болады. Ең негізгісі-тұрақсыз валюта бағамы. Алайда оның алдын алуға мүмкіндігіміз бар. Ең бастысы тиімді әрі дұрыс тәсілдерді қолдану деп есептеймін.

1. Официальный сайт Национального бюро статистики Агентства РК по стратегическому планированию и реформам: <https://stat.gov.kz/>
2. Исалимбай, Н. М. Роль прямых иностранных инвестиций в экономике Казахстана / Н. М. Исалимбай. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2022. — № 20 (415). — С. 476-479. — URL: <https://moluch.ru/archive/415/91617/>
3. Национальный Банк Республики Казахстан. Официальный Интернет-ресурс: <https://nationalbank.kz/ru>.
4. Официальный сайт Инвестиционного фонда Казахстана. www.ifk.kz.
5. Уркумбаева А.Р. Приоритеты развития инвестиционных проектов в условиях рынка // Монография. Алматы - 2007.
6. Чиненов М.В. Инвестиции: учебное пособие/ М.В. Чиненов и [др.]; под ред. М.В. Чиненова. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: КНОРУС, 2008. - 368 с
7. Инвестиционно-финансовый портфель: книга инвестиционного менеджера, книга финансового менеджера, книга финансового посредника.-М.:Соминтек, 2011.- 752 с
8. Косжанов Т., Атамкулов Б. Промышленная и инвестиционная политика в долгосрочной стратегии развития экономики страны // Транзитная экономика. - 2012. - №1. - С.112-116.
9. А.Р. Даниелов Научно-промышленная стратегия развития экономики США // США, Канада: экономика, политика идеология. - 2011. - №2. -С. 104.
10. The Global Enabling Trade Report 2016. World Economic Forum.URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GETR_2016_report.pdf
11. Афонцев С.А. Субъекты транснационального бизнеса в управлении глобальными экономическими процессами // Контурь глобальных трансформаций. - 2018. - №1, т.1., с. 52-64.
12. Закон Республики Казахстан «О республиканском бюджете на 2019-2021 гг.» от 30.11.2018 г. № 197-VI [URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1026672
13. Глинкина С. П., Тураева М. О., Яковлев А. А. Китайская стратегия освоения постсоветского пространства и судьба Евразийского союза. / Институт экономики РАН. - 2016. — с. 60.
14. Джуманова Р. А. Прямые иностранные инвестиции в Республике Казахстан: состояние, оценка и перспективы // Аудит и финансовый анализ. - 2018. - №4, с. 128-135.
15. Джуманова Р.А. Внешнеэкономическая деятельность Республики Казахстан: участие в международной торговле и в процессах инвестирования // Вестник Института экономики РАН. - 2019. - №1, с. 175-190.
16. Джуманова Р.А. Прямые иностранные инвестиции в Республике Казахстан в условиях цифровизации // Инновации. -. 2019. - №5, с. 93-99.
17. Кузьмина Е.М. Внешнеэкономические связи Казахстана в контексте евразийской интеграции - Внешнеэкономические связи постсоветских стран в контексте евразийской интеграции: Сборник / Отв.ред. Л.Б. Вардомский, А.Г. Пылин. - М.: ИЭ РАН, 2014. - с. 218
18. Кучукова Н.К. Инвестиционный климат Казахстана: состояние, оценка и развитие //Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. - 2016. - № 3 (часть 4), с. 654-660.
19. Лучко М.Л. Китайские ТНК на мировом инвестиционном поле // Мировая экономика и международные отношения. - 2017. - №9, том 61, с.45-53.

РЕЗЮМЕ

Основным фактором, определяющим возможность стабилизации и последующего экономического роста, является высокая инвестиционная активность. Эта статья посвящена изучению одной из самых масштабных тем в области экономики - иностранных инвестиций. В том числе, его роль в экономике Казахстана. Казахстан обладает определенными преимуществами для привлечения иностранного капитала - уровнем образования населения, богатыми природными ресурсами, огромной

территорией, квалифицированными трудовыми кадрами, а также макроэкономической стабилизацией, достигнутой в последние годы. В настоящее время инвестиции других зарубежных стран в ряд отраслей Казахстана вкладываются на высоком уровне. В статье представлен список стран, которые инвестируют в нашу страну на самом высоком уровне, в виде таблицы. С помощью этих инвестиционных проектов можно решить несколько проблем в стране. Например, безработица в стране или уровень развития ряда отраслей в стране. Кроме того, в статье было обсуждено несколько подходов к привлечению и привлечению иностранных инвесторов. Актуальность выбранной темы заключается в том, что инвестиции играют важнейшую роль в восстановлении и развитии экономики Казахстана. С помощью инвестиций позволяет стимулировать рост производства, разработку новых технологий, рост развития отсталых регионов государства и др.

ЭОЖ 355.233.11

Білім алушы: Мырзағалиева С., студент,

Ғылыми жетекші: Байдалиев К.А.,

«Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті» КеАҚ,
Орал қ.

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ ТҮЛҒАЛЫҚ ҰСТАНЫМДАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ КҮЙЛЕРІН ЗЕРТТЕУ

АНОТАЦИЯ

Мақалада адамның болашақ офицердің жеке тұлғасы, субъектісі және тұлғасы ретінде көріністерінің бірлігінде қалыптасуына ықпал ететін әскери университет курсантының әлеуметтік жетістігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары мен педагогикалық қолдауы қарастырылады. Бұл жұмыста автор офицер кадрларын даярлау барысындағы педагогикалық шарттарын анықтаған. Сонымен бірге, болашақ жас офицерлердің бойындағы басты құндылықтар өзін өзі моралдық саяси, ұрыстық, психологиялық дайындықтармен бірге, танымдық, тұлғалық және тәрбиелілік қасиеттерін дамытуды ұсынады.

Түйінді сөздер: курсант, әскери жоғары оқу орны, әлеуметтік табыстылық, педагогикалық жағдайлар, педагогикалық сүйемелдеу

Кіріспе. Әлеуметтік табысты тұлғаның атрибуттық сипаттамасы-оның "динамикалық өзгеретін қазіргі және белгісіз болашаққа дайын болу үшін өмірлік дағдыларды шоғырландыру", "белгісіз болашақтың сын-қатерлерін өз пайдасына пайдалану мүмкіндігі» ретіндегі бәсекеге қабілеттілігі.

Бәсекеге қабілеттілік сияқты құндылықпен анықталған болашақ офицердің жеке басының әлеуметтік жетістігі өз күшіне бағдарлануды, депрессия мен пессимизмнің жеке психологиялық кедергісін жеңуді қамтиды.

Мақсаты. Білім беру белсенділігінің қазіргі жағдайында курсанттардың жеке мақсаттары мен қоғамның әлеуметтік маңызды мұраттарының үйлесімді үйлесімін қамтамасыз ету маңызды. Мұндай интегративті компонент әскери университеттер түлектерінің әлеуметтік жетістігі болып табылады. Жеке тұлғаның өмірлік бағыттарын анықтайтын әлеуметтік жетістік болашақ офицердің әлеуметтік-мінез-құлық компонентінің құрамдас бөлігі болып табылады және когнитивті және эмоционалды-ерікті компоненттермен бірге оның жеке құрылымын анықтайды.

Мәселені өзектендіру. Меритократизмнің таралуы жағдайында және біздің еліміздегі демократиялық өзгерістер аясында жастардың әлеуметтік табысқа деген